

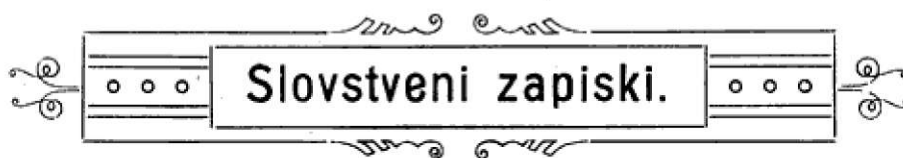
dentna duševna »misleča snov« v stik s snovjo možganov . . . z njimi je skončana doba izključno spekulativne psihologije . . . in ustanovljena je nova fiziološka psihologija . . . ki prinaša povsem nove nazore v vzgojo, moralo, logiko, pravoslovje, zdravljenje umobolnih itd. in sploh v umevanje bistva človeškega ter isto spravlja v sklad z veliko, plodovito idejo o razvoju. S ponosom se zavedamo teh uspehov, ki oznanjajo zmago osvobojenega, napredujočega duha človeškega* (38).

Da so taki moderni nazori naleteli na oster odpor naših »znanstvenikov«, je moral izkusiti g. pisatelj v polni meri že prej, ko je zagledala študija beli dan. In vendar nam je jasno pokazal tesno zvezo med možgani in duševnimi pojavi na podlagi dejstev, in kako se je problem o zvezi med snovjo in duševnostjo, med telesom in duhom začel bližati pravilnemu reševanju, »ne da bi se bilo treba opirati na kakršnokoli metafiziko«. Možgani so torišče govorjenja, vseh čutil, sedež spomina, mišljenja in domišljije. S pesniškimi besedami zaključuje pisatelj svoje duhovito razmotrivanje: »To pa, kar so možgani ustvarili, dokler je življenje valovalo v njih, dobrega in koristnega, bodisi v najtesnejšem krogu družine, prijateljev in znancev, bodisi v širšem ali celo najširšem javnem delovanju na socialnem, znanstvenem ali umetniškem polju — to ne umrje, nego živi dalje, prehaja (četudi neopaženo) od ust do ust, od roda do roda, izpodbuja in krepi, množi veselje, lajša gorje, plodi in plemeniti najvišji smoter človeškega stremljenja, to je kulturno napredovanje — izkratka: vse, kar so živi možgani ustvarili dobrega, živi blaženo večno življenje!«

J. Š.

Božena Němcová, Češke pravljice. I. zvezek. Slovenski mladini priredil Janko Osojnik. V Mariboru 1.12. Založil Mariborski Sokol. V. 8°. 80 str. Cena 1 K.

Narodni duh, ki preveva svetovnoznano »Babico«, diha tudi iz pravljic Bož. Němcove. Njih vsebina seveda ni povsem duševna last pisateljice: več motivov je znanih tudi našim pravljicam, nekatere so le varijante indogermanskih pravljic sploh. Izmed šestere priobčenih pravljic je večina nekak pravljčni potpuri; enotno zaokrožena in dobro uspeša je pravljica »O labodu«. Etično jedro pravljic je zavito v preprosto, živahno pripovedovanje, ki pa večkrat ne dosega otroškonaivnega tona pravljic Milčinskega. — Naša ljudskošolska mladina bo marljivemu prireditelju za nov dar prav hvaležna. Zbirka je izšla kot 7. zvezek knjižnice »Mariborskega Sokola«, ki je poklonil slovenski mladini že mnogo zabavnega in poučnega berila. A. L.

Kette in Aškerc. V »Ljublj. Zvonu« l. 1900. (str. 508—511) je izšel članek Otona Župančiča »Misli o Kettejevih poezijah«. Tu čitam: »Kette je eden glavnih reformatorjev naše lirike. Razširil je ozke meje, ki jih je postavil eterski Gregorčič naši poeziji. Le plaho, s prsti se je dotikala muza Gregorčičevega življenja; Gregorčič je idealist in eklektik do skrajnosti; njegov krasni pesniški jezik je skoro breztelesen; on rabi samo izbrane besede, vsak krepkejši izraz je tej mehki pesniški duši profan. In bati se je bilo, da naš pesniški jezik, rabljen od nespretnih epigonov, sčasoma popolnoma ne obledi in ne izgubi vse življenjske sile. Tu je nastopil krepki Aškerc s svojim krepkim, svežim jezikom, jezikom realista, epika: ker podaja pesniku snov vse življenje, mora črpati tudi jezik svojo silo iz vsega

obilnega besednega zaklada, ki si ga je ustvaril narod. Kar je storil Aškerc v epiki, to je storil Kette s „poezijami“ v liriki“. . . Reformator slovenske lirike, Kette in reformator slovenske epike, Aškerc, ki sta izredno razširila snovno in oblikovno obzorje slovenske poezije, sta tudi osebno simpatizirala drug za drugega. V vseh pismih, ki jih je naslovil Aškerc name od l. 1897. dalje, in v katerih je govoril o mlajših naših poetih, je omenjal Ketteja s posebnim spoštovanjem. Čeprav pa se je preselil Aškerc že meseca julija 1898 v Ljubljano ter je Kette živel tukaj še do 1. oktobra istega leta, se pesnika osebno nista spoznala, dokler ju nisem seznanil jaz dober teden pred Kettejevo smrtjo.

Kette je še v Ljubljani mislil na vojaško službo ter se je nekaj tednov z mojim bratom Karlom pripravljaj na prostovoljski izpit. Kmalu pa sta opustila to misel, ker sta trdno upala, da ju pri naboru ne potrdijo. A ta up je bil Ketteju usoden in smrtonosen. Bil je namreč l. 1897. potrjen za vojaka in ker ni imel niti prostovoljskega izpita niti mature, je moral kot navaden infanterist za tri leta med vojake. Že 1. aprila 1898. so morali težkobolnega Ketteja iz armade kot „invalidnega, za orožje nesposobnega“ odpustiti. Smrti neubežno zapisani Kette se je pripeljal iz Trsta, kjer je bil preležal daljšo dobo v garnizijski bolnici, v Ljubljano ter se zatekel k svojemu prijatelju Murnu-Aleksandrovu, na svoje bivše študentovsko stanovanje v stari cukrarni na Poljanskem nasipu.

Genijalni Kette je bil plah, izredno nežnočuten in vzlic svoji bradi dekliško sramežljiv mladenič. Zla usoda ga je pregnajala vse življenje. Mati mu je umrla, ko je še bil otrok in izgubil je očeta l. 1896., ko bi ga bil najbolj potreboval. V VI. šoli ljubljanske gimnazije je napisal v stilih satiro na knezoškofa Missijo, ovadil ga je tovariš in Kette je dobil „karcer“. Ker ni mogel plačati šolnine, je moral sredi II. tečaja l. 1895. ostaviti zavod. Premožni njegov stric bi ga bil lahko podpiral, a ker Kette ni mogel obljubiti, da se posveti duhovniškemu poklicu, ga je zapustil tudi stric na cedilu. Da bi se preživel, se je Kette počel ubijati z instrukcijami ter je obenem študiral privatno in pesnil.

Kette je nameraval postati, kakor njegov oče, učitelj, ter se je vpisal na ljubljansko učiteljsko. Ondi pa je vzdržal le malo časa. Godilo se mu je takrat zelo slabo. V času, ko je moral ostaviti gimnazijo, je stanoval Kette v Franzotovi hiši, ki je že izginila ter je stala koncem Radeckega ceste in spočetka današnjega trga Tabor. Prihajal je takrat prav pogosto, skoraj vsak večer, k mojima mlajšima bratoma na Martinovo cesto. Z najmlajšim mojim bratom je igral pri nas četveroročno na klavirju. Dasi se mu je že na obrazu čitalo, kako bedno živi, je tenkočutni in sramežljivi Kette odklanjal vsako ponudbo, in moja mati ga je morala vselej z rahlo silo priganjati, da je zavžil vsaj kakšno malenkost. Včasih si je izposodil tudi kakšno knjigo iz knjižnice mojega očeta, a je vselej vsako knjigo tudi vrnil. Le enkrat izposojene knjige ni mogel vrniti. Moja mati se še danes spominja, kako potr in v mučni zadregi je bil Kette, ker mu jo je neki njegov malovestni prijatelj skrivaj prodal. Takrat je tožil Kette, da ga dotičnik sploh izrablja in prodaja tudi njegove knjige, čeprav jih skriva pred njim. Seveda je imel Kette tudi s takimi „prijatelji“ pohlevno potrpljenje, in njegovo golobje srce je moglo odpustiti vse.

Tudi Josip Murn, Ivan Škrjanec, Ivan Cankar, Ivan Štefè i. dr. so bili skoro vsakdanji gostje mojih bratov ter so imeli literaren klub. Ta klub se je sešel parkrat tudi v stanovanju moje matere. Čitali so glasno svoje pesmi in novele ter jih kritikovali. Jaz sem bil v tisti dobi že na dunajskem vseučilišču ter se teh sestankov nisem udeleževal. Kadar pa sem se vrnil v domovino, se je sukaj tudi naš pogovor večinoma okoli literature.

Kako se je Kette seznanil z Ivanom Resmanom, mi ni znano. Vem pa, da sta Resman in njegova soproga tudi Ketteja, takrat že znanega mladega pesnika, podpirala ter ga l. 1896. spravila celó v Novo mesto. Tam je Kette dovršil gimnazijske nauke ter napravil tudi maturo. V Novem mestu se je Kette ves razživel; postal je vesel in podjeten fant ter se je tudi telesno jako okrepil. Na mojo željo je posetil parkrat mojo nevesto in njeno rodbino. Toda Kette sam je imel nesrečo tudi v ljubezni, ker ni našel odziva. Godilo se mu je torej kakor že Prešernu in kasneje Aleksandrovu-Murnu. No, Kette je bil zdrava, krepka natura, ki ga je nesrečna ljubezen pač bolela, nikakor pa ne navdajala z obupom. S humorom je znal resignirati in skoro brez odpora se je udajal ukazom svoje usode. Le tako je bilo možno, da je šel Kette po maturi k vojakom kar za tri leta. Ne dvomim kar nič, da je skrbel zanj vsaj Ivan Resman, a ker osamljen, tudi brez uspeha. Naši vplivni literati in politiki bi bili mogli s pravočasnim posredovanjem doseči vsaj toliko, da bi bil mogel Kette služiti v Ljubljani. Boječi, apatični fatalist Kette pa je bil v praktičnih vprašanjih nepomagljiv ter si seveda ni znal pomagati. Resigniran se je torej udal zopet usodi. Brez denarnih sredstev in brez vsake moralne zaslombe je moral postati rekrut, in plahi Kette je odšel med najsurovejšo družbo! Tako je moral iti Kette služiti v Trst v staro, inficirano vojašnico in pod docela tuje podnebje. Telesno šibki Kette ni mogel dolgo prenašati tistih, za vsakogar zelo mučnih mesecev rekrutnega vežbanja, dolgotrajnega marširanja in plezanja po hribih „mit Sack und Pack“. Vojaško vežbanje je še v moji dobi obstajalo večinoma iz teptanja tal, beganja, metanja z vsem životom po tleh in tekanja navzgor in navzdol. Ta modri vežbeni sistem je danes že dokaj reformiran. Na neki taki vaji pa se je Kette prehladil in pregnal. Začel je bruhati kri, ležal je brez primerne hrane in oskrbe v garnizijski bolnici, dokler niso nad njim sloviti vojaški zdravniki obupali ter ga poslali zopet med civiliste — umirat.

Zal, da nisem niti slutil, kako se mu godi. Sredi aprila pa mi je prišel Murn-Aleksandrov povedati, da so Ketteju dnevi že šteti. Naletel me je k sreči baš še med hišnimi vrati na Bleiweisovi cesti št. 7., kjer sem stanoval, ko sem odhajal s svojo soprogo na popoldanski izprehod. Murn mi je ves prepaden pripovedal, da bi bilo treba poskrbeti tudi za Kettejevo hrano, ker gospodinjinina sredstva ne dovoljujejo bolniku nikakršnih priboljškov. Bil sem presenečen in takoj sem poiskal Aškercu, da greva skupaj h Ketteju. Aškercu je moje obvestilo silno potrlo in nemudoma se je odpravil z mano. Tako sva lezla po stopnicah visoko kvišku pod streho odurne stare cukrarne; morala sva preko vsega poslopja, po raznih hodnikih, gor in dol, dokler nisva stala kočno v zelo ponižni študentovski sobi z malimi četverkotnimi okni. Sprejela je naju gospodinja sama, ker je bil Murn odsoten. In tu šele, na postelji v mrtvaškem znoju ležečemu Ketteju sem predstavil Aškercu. V uvodu Kettejevih „Poezij“ je Aškerc ta prvi svoj sestanek s Kettejem popisal takole: „Na smrtni postelji njegovi sem ga videl prvokrat. Šla sva ga obiskat z g. Govekarjem. Ko sem ga zagledal, spoznal sem takoj, da ne vstane več s postelje, na katero ga je bila položila bolezen. Človek Kette je bil izgubljen — kaj bo s pesnikom Kettejem? Šinilo mi je v glavo, da bi bilo vendar dobro, ko bi sam povedal, kaj se naj zgodi z njegovimi pešmimi. In pregovorila sva ga, da je vso svojo književno last — druge ni imel! — prodal založniku, g. Schwentnerju. V svoji oporoki pa je postavil za svojega dediča „Podporno društvo za slovenske velikošolce na Dunaju...“

Jaz sem nemudoma alarmiral ljubljansko javnost v „Slovenskem Narodu“ ter jo opozoril na bednega pesnika. Začela se je tudi takoj denarna zbirka, in narodne

dame so nosile in pošiljale Ketteju jestvin in pijač. Toda bilo je že prepozno! Ketteju so bili vsi tisti darovi v zadnjih njegovih dneh le dokaz, da narod misli nanj, užiti pa ni mogel ničesar več. Aškerc je bil priča njegovega poslednjega izdiha.

„Dopoldne 26. aprila“ — je pisal Aškerc v omenjenem predgovoru — „sem bil zopet šel k njemu pogledat, ker so dijaki pravili, da mu je čimdalje slabše in da želi še videti kakega znanca. Bilo je okoli devetih. Ko vstopim v sobo, se mi še rahlo nasmehlja. Ko pa se mu približam in mi poda svojo velo in hladno roko, vidim, da ima že hipokratiško lice. Bil je bled ko zid, po čelu pa so mu stale potne srage. „Pojdemo!“ je rekel, potem pa ni govoril več. Začela se je agonija. Krepko je prijel za svečo, ki mu jo je dala v desnico njegova gospodinja. Črez kakih deset minut je izdihnil svojo mlado dušo. Zatisnil sem mu oči in šel povedat prijateljem, kaj se je zgodilo.“

Kakor je Aškerc sam povedal koncem uvoda h Kettejevim „Poezijam“, je Ketteju na smrtni postelji obljubil, da uredi njegovo književno zapuščino. To svojo obljubo je Aškerc tudi takoj izpolnil, kar je bila prav težavna naloga. Jedva leto dni po Kettejevi smrti je že izdal L. Schwentner v krasni knjigi Kettejeve zbrane pesnitve, ponatisnjene iz „Lj. Zvona“, „Nove Nade“ ter iz rokopisne ostaline. Aškerc je izpustil otroške pesmi in basni, ki jih je bil Kette objavljaval v „Vrtcu“ in „Angeljčku“. V predgovoru je sam izrečno pripomnil: „Te pesmice se za sedaj niso sprejele v zbirko. Če bo treba drugega natiska, sprejmejo se tačas.“ Poznavajoč hiperkritičnost Slovencev in boječ se, da škodi literarnemu ugledu Kettejevemu, je Aškerc še zapisal stavke: „Mislim, da sem zbral vse, kar je sodilo v knjigo. Nemara poreče kdo celo, da sem sprejel v to zbirko brž preveč, nego premalo pesmi. No, sodba v takih rečeh je pač čisto subjektivna.“

Gotovo je, da je Aškerc Ketteja izredno cenil ter ga je spoštoval više nego vse druge mlajše poete. Res pa tudi je, da v tem svojem predgovoru k I. izdaji Aškerc ni našel tistih gorkih tonov, v katerih je o Ketteju vsikdar govoril.¹⁾ Da pa je ta resni predgovor napisan z globokim občutkom in s stvarnostjo objektivno kritičnega urednika, ni možno tajiti.

Za plačilo svojega nesebičnega truda in svoje vestnosti je dobil Aškerc najprej kritiko v „Slovenskem Narodu“, in ko sem pošteno, kot priča in očitavec Aškerčeve najboljše volje, zavrnil očitke v istem listu, nato še Literarno pismo v 9. zvezku IV. letnika „Slovenke“. Teh dveh kritik ni mogel Aškerc nikdar preboleti in pozabil jih ni do smrti.

L. 1907. je izdal L. Schwentner kar dvoje izdaj Kettejevih poezij, ilustrirano in ljudsko, in Aškerc je bil zopet obema urednik. V to izdajo je sprejel Aškerc tudi Ketteje basni in otroške pesmi ter 12, v I. izdaji še ne priobčenih pesnitev, ki sta jih bila našla z založnikom. Pa tudi svoj predgovor je Aškerc za II. izdajo izdatno razširil ter ga glede življenjepisnih podatkov obogatil. Ta razširjeni predgovor je nov dokaz, s koliko ljubeznijo in vnemo se je bavil Aškerc s Kettejevim življenjem in z delom tega komaj 23letnega, genijalnega pesnika. No, tudi za to svoje ponovno delo je žel Aškerc le novo žalitev: od ljubosumnosti diktirano obžalovanje, „da ni te naloge prevzel kdo izmed vrstnikov Kettejevih, ki so ga natančno poznali...“ — Da so Aškercu taki doživljaji zagrenili mnogo ur njegovega itak mračnega življenja ter so le pomnoževali njegovo hipohondrijo, je menda docela razumljivo.

Fr. Govekar.

¹⁾ Presrčen nekrolog je priobčil Aškerc o Ketteju že v „Ljubljanskem Zvonu“ 1899, na str. 312.

študijah je bil nekaj let suplent na ljubljanski gimnaziji, od l. 1862. pa se je izključno posvetil žurnalistiki in pisateljevanju. Po pravici so ga imenovali „kranjskega historiografa“. Odkar je l. 1859. priobčil v „Vodnikovem albumu“ važne arhivne podatke o protireformaciji („Über ein Protocoll »Religionis Reformationis in Krain« aus den Jahren 1614—18“), je nad pol stoletja neumorno zbiral gradivo o kranjski zgodovini ter ga priobčeval po raznih časopisih. Zanimale so ga vse dobe domače zgodovine, zlasti se je pečal z Valvasorjem; obsežna monografija „Johann Weikhard Freiherr von Valvasor“, ki je izšla l. 1910., je Radicsevo najodličnejše delo. Po vzgoji Nemeč, je rad sodeloval tudi pri raznih slovenskih časopisih in zbornikih. V „Ljubljanskem Zvonu“ nahajamo te-le članke iz njegovega peresa: 1886: „O šetališčih mesta ljubljanskega“. — „Prva slovenska ustavna listina Kranjske“. L. 1818. so obnovili stare kranjske stanove, in ta cesarjev statut je izšel tudi v slovenskem jeziku. — „Zemljepisec Ortelij in dežela kranjska v XVI. stol.“ — 1887: „Iz francoske dobe. Slovenski uradni spis iz l. 1810“. — „Slovenske predstave v deželnem gledališču v Ljubljani od l. 1789. do 1850.“ — „Slovenski recepti“ (ok. l. 1700.). — 1893: „Anton Linhart“. — 1894: „Avstrijska vojna proklamacija iz l. 1813.“ (v slovenskem jeziku). — „Graščine in hiše rodovine Valvasorjeve na Kranjskem“. — „Stari zemljevidi dežele kranjske v narodni knjižnici pariški“. — 1902: „Licejsko poslopje v Ljubljani“. — Ko je l. 1865. začel izhajati v Ljubljani nemško pisan, a slovenskemu narodnemu gibanju prijazen časopis „Triglav“, je vstopil pokojni Radics med sotrudnike in s P. Hicingerjem sta kot zgodovinarja zagovarjala posebno vrsto federalizma, „notranje-avstrijsko skupino“ (Štajersko, Kranjsko, Koroško, Primorsko), ki bi bila enakopravna s češko, poljsko in ogrsko državno skupino. Ta čudni narodni program,¹ za katerega je bil tudi dr. Bleiweis, so slovenski politiki kmalu zavrgli in od l. 1866. so zagovarjali zopet narodno pravo namesto historičnega. Zaman je Radics še enkrat l. 1870. v „Slov. Narodu“ povzdignil glas za „Notranjo Avstrijo“. Iz vseh njegovih razprav, katerih število je izredno veliko, govori iskrena ljubezen do Kranjske in do njene slavne preteklosti. To žarko navdušenje obenem z neprisiljeno prijaznostjo in z neizčrpnim humorom si je ohranil do pozne starosti navzlic temu, da mu je življenje prineslo dokaj bridkosti. Odličnemu nestorju kranjskih zgodovinarjev pripada častno mesto med ljubljanskimi literati zadnjih desetletij!

Milan Pajk.

Kette in Aškerc. Gospod dr. Fr. W., bivši Kettejev šolski tovariš, me je opozoril, da je v mojem zapisku v 9. številu „Lj. Zvona“ nejasno povedano, kako je bilo s Kettejevo maturo. Na str. 510. pišem namreč, da Kette ni imel mature, na str. 511. pa, da je napravil maturo. To navidezno protislovje moram pojasniti. Kette je šel l. 1897. na nabor še kot sedmošolec; ker ni imel niti izpita za prostovoljski tečaj niti še mature, je bil potrjen za vojaka za tri leta. Vendar je nato dovršil še osmo šolo ter napravil koncem šolskega leta 1898. tudi maturo. Na str. 510. je popraviti v 2. odstavku letnico 1898 v 1899, tako da se glasi dotični stavek: „Že l. aprila 1899. so morali težkopolnega Ketteja . . . odpustiti.“ Kette je 26. aprila 1899. umrl in bil 27. aprila pokopan.

F. Govekar

¹ Prim. o tem, kar piše dr. Lončar v „Bleiweisovem zborniku“ str. 179.

